

PÁRISI LEVÉL.

Páris, 1892. sept.

(Tanár kinevezés a montauban-i theol. facultáshoz. „Az én utopiám“ Secretan Károlytól. I.köt. 12-ed r. Páris, Alcan F. kiadása.)

Szerkesztő Ur!

A montaubani theol. facultáshoz, hosszas izgalom után, végre kinevezettek a tanárok. A szabadelvűek jelöltje nagy többséget nyert, s így megtartották azt az állást, melytől a tulzó orthodoxok meg akarták fosztani. Ez azt mutatja, hogy az orthodox egyh.-tanácsoknak is egy része a szabadelvűek jelöltjére adta szavazatát. És mutatja azt is, hogy a kibékülés hívei szaporodnak a mérsékelt orthodoxok közt, kik már megunták az áldatlan harcokat és némely vezetőknek zsarnokságát, melyet oly régóta gyakorolnak. Ez jó jel a jövőre. S a mi még reménnyel tölt el: hogy az orthodox pártban nagy szakadás mutatkozik, mit épp a montaubani kinevezés hozott világosságra. Jelöltjeik közül egyik se győzött, hanem a mérsékelt orthodoxok jelöltjei kapták meg a többséget a szabadelvűek szavazataival. Ez eredmény a tulzó orthodox vezetőket nagyon felbőszítette. Pedig egy kis engedékenységgel megakadályozhatták volna a szakadást, mit az orthodox lapok, mint az „Eglise libre“, elég érthető hangon meg is mondtak. Kitünt, hogy az egyh.-tanácsoknak rendeleteket küldöttek, hogy kire szavazzanak, de az egyház-tanácsok nem voltak hajlandók ily rendeleteknek engedelmeskedni. S a mi még különösebb, két orthodox tanárnak is elleneztek a kinevezését, de kik mégis kinevezettek. Mindkettő ismert nevű egyén, a theologia tudorai, a kik már több idő óta adták elé a facultáson és a tanulók nagyon szerették. Az egyik a fia a facultas mult évben elhalt dékánjának, az 1872-iki zsinat által elfogadott hitvallás szerzőjének, egyszóval Boissának. És kikért ellenezték? Két ismeretlen egyénért, a kik közül az egyik fiatal és semmi jelét sem adta arravalóságának; a másik már koros s tényleg két évig tartott előadásokat a facultáson, de általános vélemény szerint teljesen alkalmatlan az állásra. Minő meggondoltság volt hát a tulzó orthodoxoktól, hogy e két embert akarták kineveztetni, kik annyira nem odavalók. A másik két tanár nem tetszett e címzetes tanárok egyikének, ki izgága, s tekintélykedő és zsarnok szellemű ember. Ez kezdette a támadást ellenük az orthodoxia militans hivatalos lapjában, a „Christianisme au XIX. Siècle“-ben. Rendkívül hevesen folyt a harcz, de a mint hasonló esetekben gyakran megtörténik, éppen az ellenkezőjét érték el annak, a mit akartak.

Az orthodox egyh.-tanácsok nagy száma megbotránkozva az eljáráson, nem adott egyetlen szavazatot se a „Christianisme au XIX-e Siècle“ jelöltjeire. Sőt a „központi tanács“ is, mely az 1852-diki törvény szerint egyedül illetékes testület az állam és a consistoriumok közt időközben felmerülő ügyek intézésére, s melynek véleménye a theol. tanárok kinevezésénél mindig kikéretik és a mely nagyobb részint orthodoxokból áll, nem az ő jelöltjüket ajánlta a vallás- és közokt. ügyi ministernek, hanem a másik kettőt. És a minister ezeket is erősítette meg. A tulzó orthodoxok haragja ekkor nem ismert határt, mindenféle vádakot szórtak a központi tanács és a szabadelvűek ellen. Ezekre azonban maguk az orthodoxok megadták a feleletet. A többek közt az egyik lap, melyet éppen nem lehet a szabadelvűek iránti rokonszenvvel vádolni, a következőket írta: „A központi tanács szabadelvű tagjai ellen intézett vád, hogy ők párt szempontból nem akarták elfogadni az evangélikus párt jelöltjeit — mintha bizony e jelöltek nem lehetnének mások, csak is a „Christianisme au XIX-e Siècle“ jelöltjei — épp oly különös, mint a milyen alaptalan.

Azt mondani, hogy a szabadelvű kisebbség az ő három jelöltjét ráerőszakolta a többségre, ez sértő állítás. Laptársunk nem vette észre, hogy haragja teljesen igaztalan. A „központi tanács“ az egyik jelöltet egyhangulag, a másikat egy kivételével egyhangulag ajánlta a kinevezésre. Végre is furcsa dolog, ha egy orthodoxnak egy másik orthodoxsal szembe való jelölése úgy állittatik fel, mint az evangélicus párt elleni ellenségeskedés ténye. A kik a mi pártunkat megosztják, nem a központi tanács szabadelvű tagjai azok, hanem bizonyos orthodoxok, kiket laptársunk is jól ismer. Az „Evangile et Liberté“ meg úgy nyilatkozott: „Hogyha valami legyőzetett, az nem ez vagy ama kisebbségben maradt jelölt, hanem a coteria-szellem, melynek Párisban egy nagy lap a képviselője. Ez a franciaországi evangélicus protestantismus számára csak is jó gyümölcsöket fog hozni.“

Ezekben, azt hiszem, eléggé ismerttettem a kérdést, melyet mult-kori levelemben csak futólagosan érintettem. Feltűnhetik, hogy egyszerre három tanári szék betöltéséről kellett gondoskodni. Ez rendkívüli esetnek látszik. De egy-két szó megmagyarázza a dolgot. Tényleg csak egy tanári szék üresedésben, a mult évben elhalt Bois dékáné; a másik kettő már el volt foglalva azok által a taná-által, kiket a minister bizott volt meg, hogy előadásokat tartsanak, de a nélkül, hogy a consistoriumok ajánlották volna. S ezért kellett most ez eljárásnak és kinevezéseknek történni. Hat éve, hogy a bölcsелеm tanára, Nicolas Mihály, meghalt és üresen hagyta a tanszéket, melyet anyyi fénynyel töltött be, csaknem félszáz éven keresztül. Ez volt az egyetlen tanár, ki a montaubani facultason a szabadelvűség képét viselte. Természetesen, hogy a szabadelvűek meg akarták tartani e tanszéket a szabadelvűségnek. Az orthodoxok ellenben használni akarták az alkalmat, hogy a facultást teljesen orthodox-szá tegyék. Következőleg a consistoriumok megkérdeztettek s a többség egy orthodox egyént jelölt. De az egyáltalán alkalmatlan-
nak látszott a bölcsелеm tanítására. Mit tegyen most a minister?

Egy világi embert bizott meg a bölcelem tanításával, a felsőbb normal-iskola egy régi kitünő növendékét. Ugyanazt, kit ezelőtt két évvel Párisba is hívtak a bölcelemi tanszékre. E kinevezés a consistoriumok szabályszerű ajánlatának a kikerülésével történt; az orthodoxok kissé zúgolódtak, de minthogy az illető orthodoxnak tekintett, nem nagyon tiltakoztak ellene.

1890. novemberben a görög és a latin irodalom tanára kényszerülve levén visszavonulni, a minister helyébe egy tanárt nevezett ki, de ekkor is a consistoriumok ajánlata nélkül. De ez utóbbi tanár a liberalismus felé hajlott. Ekkor már hangosan kezdetek tiltakozni az orthodoxok. És látva, hogy a minister tiltakozásukat nem veszi számba, az államtanácshoz felebbeztek, hogy semmisítse meg a minister eljárásait. Több mint egy év telt el a nélkül, hogy az államtanács határozott volna. Végre ez év elején megtette elhatározását, megsemmisítve a minister kinevezéseit s elrendelve a consistoriumok megkérdezését az 1852-iki törvény szerint. A minister kinevezéseit sietett visszavonni, örvendve, hogy a zaklatásoktól így megszabadul és hagyta, hogy a consistoriumok maguk döntsék el a kérdést. Ime ezért, hogy a bölcelem két tanszéke s a latin és a görög irodalomé egyszerre jött üresedésbe.

A három tanár, a kik most már szabályszerűen nevezettek ki, ugyanaz, kiket a minister megbizott volt a tanítással. Mind a három már jelét adta tudományosságának és a tanításra alkalmas voltának és a tanulók is nagyon szeretik. Ezeket akarták az orthodox tulzók a tanszékekből kitenni.

A bölcelem és a tudományok tanára, Leenhardt, érett korú ember, ki már tizenhét évig tanította Montaubanban a természettudományokat, egészen Nicholas haláláig, a kinek ekkor helyébe lépett. Számos természettani munkát irt és a tudományok bölceselméről több cikket. Ezért némely orthodoxok őt darwinismussal vádolták és azt mondták, hogy nem lehet megtűrni, hogy a jövő papjainak a darwinismus taníttassék. *Risum tenetis!* Ő mint orthodox ismeretes, de a mint azok mondják, a kik őt ismerik, mérsékelt orthodox, a ki fel tudja fogni, hogy valaki gondolkozhatik másképpen, mint ő, a nélkül, hogy anathemát vonjon magára. A szadelvitek bizottsága ajánlotta őt a szabadelvü consistoriumoknak, a kik egytől-egyig rá is szavaztak.

A görög és latin irodalom s a patristica tanára Montet, fiatal ember s az irodalom és a theologia tudora. Előbb Lyonban volt tanár, honnan ezelőtt két évvel hívta a minister Montaubanba. Ez az a tanár, a ki a szabadelvü párthoz tartozik. A Pentatheuchról egy jeles munkát adott közre.

Jellemére nézve mérsékelt, de mint kritikus sokkal tovább ment, mint némely orthodox kartársa. Ellene az orthodoxok, mikor helyét elfoglalta, a tanulókat fel akarták lázítani, csupán azért, hogy szabadelvü. Azóta a tanulók megtanulták őt becsülni és szeretni.

Az erkölcsstan és a gyakorlati theologia tanára, Bois, az elhalt dékán fia még fiatalabb, a theologia tudora, s német egyetemeket is

látogatott. Ő is orthodox, mint atyja volt, de orthodoxyája nem annyira nyers. A békesség okáért a szabadelvűek bizottsága őt is ajánlotta a szabadelvű ennsistoriumoknak. De nem mindenik volt hajlandó rászavazni. Valószínűleg azért, mert az atyja volt a szerzője annak a hitvallásnak, mely a szabadelvűeket a zsinatból kizárta.

E tanárok választása kétségtelenné tette, hogy a franciaországi protestáns pártok közt meg van a közeledés és a kibékülés hajlama. Ezt leginkább mutatja az, hogy nyolcz szabadelvű és nyolcz orthodox lelkészből alakult az a bizottság, mely a tanárválasztás ügyében egy felhívást szerkesztett és azt minden consistoriumnak megküldötte különbség nélkül. Ilyesmi csak a hivatalos zsinat előtti korszakban történhetett. Így lassanként elékészülhet az egyesülés. A mérsékelt orthodoxok ezt akarják. A szabadelvűek is. Ez utóbbiak juniusi gyűlésüket az ünnepélyes határozattal végezték: „A gyűlés ohaját fejezi ki az iránt, hogy a testvéri egyesülés szelleme, mely utóbbi időben egyházunkban oly örvendetesen nyilatkozik, hozza létre egy egyetemes hivatalos zsinat tartását, melyben a szabadelvűek is megtalálják azokat a biztosítékokat, melyekre számítani joguk van.“ Mi úgy látjuk, hogy a láthatár derül és talán nem messze van a nap, melyen a franciaországi reformáltak egy testet fognak alkotni egyházuk nagy hasznára.

— Secretan Károly, lausanne-i tanár, ki számos bölcselmi és vallási munkájáról ismeretes, és mindenek felett „a szabadság bölcselméről“ írt könyvéről, közelebből egy sajátos és érdekes munkát írt „Mon Utopie“ czím alatt. A könyv tartalma teljesen igazolja czímét. Az utópia s még inkább utópiák sorozata. De bármennyire paradoxok legyenek is némely eszméi, komoly és hosszas gondolkodásnak a termékei.

Szerző magát és a maga körül levőket szemlélve, az egyént és a társadalmat vizsgálva, hiányát látja az eszménynek s ezért arra a következtetésre jön, hogy az egyént és társadalmat reformálni kell. E reformot tárja fel könyvében. Az ember könnyen követi útjában, más kérdés, hogy eszméit osztja-e. Érdeklől olvassa bölcselmi szemlélődéseit, vagy a mint ő előszeretettel nevezi, „jövendőmondásait“ s úgy találhatja, hogy az emberi szívet jól ismeri s eszméinek egy része igaz, s mégis mikor a végére jut, elégedetlenül azt kell hogy mondja: „ez nem elég!“ Nehányat ez utópiák közül bémutatok, hogy fogalmat adjak az ő reformjáról.

Mindenek előtt a társadalmi élet reformjával foglalkozik. A társadalmi kérdés ma napirenden van a társadalom minden körében és meg kell vallani, hogy nem egyszer olyanok tárgyalják, a kiknek még csak egy tiszta fogalmuk sincsen. Hosszas gondolkodás eredménye, a mit a szerző alkotott. A legcsudásabb átalakulásokról, mondjuk helyesebben társadalmi forradalmakról jövendől. Egy nem is nagyon távoli korban nemcsak a munka lesz szabályozva és naponként hat órára szabva, hanem mindenki dolgozni fog; a részegség a pálinkamérésekkel együtt el fog tűnni; a munka és a tőke teljesen egyezni fognak, a helyett, hogy ellenségeskedjenek. Akkor

egyéni vagyton nem fog létezni a földön; az állam lesz a föld nagy tulajdonosa és a kik a földet művelik, az államnak lesznek a bérlői. Az államnak gondja fog lenni, hogy a bérletet az így nationalisált föld művelőivel minden tíz évben megújítsa... Hogy ha nem ismer-nők rég az író, azt kellene hinnünk, hogy itt egy collectivistával van dolgunk. De nem úgy van. Szükség-e, hogy elészámítsam az ellenvetéseket, melyeket ily elmélet hív ki? Halljuk csak amaz egyhangú tiltakozást, melyet a földművesek tennének, hogyha el akarnák az egyéni vagyont törölni, ők, a kik verejtékezve izzadnak, hogy bár egy darabocská földet birhassanak. Egyébiránt maga író is érezte, hogy ellenvetésekkel fog találkozni, de azért nem kevésbé hiszen eszméje igazságában és annak kikerülhetetlen alkalmazásában. Az általános tulajdonra s főleg a földtulajdonra nézve egy megkülönböztetést tesz, melyet már annyszor tettek, de a mely bevésbé látszik igaznak. Megengedik az ember természeti birtokjogát munkája gyümölcsére nézve, de a föld nem levén az ő munkájának eredménye, birtoka feltétlen jogát sem ismerhetik el. Nekem úgy tetszik, hogy ez csak a szavakkal való játszás. S úgy hiszem, hogy az emberek még nagyon távol vannak attól, hogy megvalósulni lás-sák a lausanne-i tanár társadalmi utópiáját.

S talán ugyanazt lehet mondani a nőemancipatióra vonatkozó tételére nézve is, azaz a nőknek a férfiakkal való egyenlő jogaira. De hogy ha nem oszthatom is e bölcselő író minden eszméjét, sok-ban egyetérték vele. Azt joggal mondja, hogy még sokat kell tenni s helyesen emeli ki a nő vallási és társadalmi szerepét. Bizonyára ideje, hogy a nők úgy emancipáltassanak, hogy felfogják az ő fele-lősségük nagyszerű jelentését, hogy a férfival a családban és társá-dalomban egyenlővé tétessenek. De nem erre vonatkozik-e író, mi-dőn azt hiszi, hogy a megnyert szabadságnak már a ténye által és a kiterjesztett felelősséggel, a nő kevésbé lesz hiu, kevésbé csalárd, kevésbé pompa- és fényűzés-szerető és hogy következőleg a férfiak kevésbé fogják zsarnoki szeszélyeiknek alávetni? Már sokan vannak a nők között szószólói a szabad házasságnak, kik a kérdést nyilvános értekezleteken tárgyalják — vajjon ez együtt jár-e a teljes emancipatióval, bizonyosan nem, mint író mondja, de a tételből nem az fog-e következni, hogy a házasság erősen megtámadatik? Félek tőle, hogy úgy lesz. Végre is tudjuk, hogy a társadalmi formáknak csupa megváltoztatása még nem elégséges arra, hogy javítson, hogy az emberi szívet megváltoztassa, de az érzelmek javítása, a hajlamok megváltoztatása természetesen javíthatja a társadalmi viszonyokat.

Egy másik tétele írónak, melyben a vallási kérdést tárgyalja. Itt oly módosításokat hirdet, hogy egymásután érik az olvasót a meglepetések. Hittársainak nagy része nem csak hogy követni nem fogja tudni, de még felfogni sem. Hogyan! fogják mondani, de hát akad-e egy igaz hívő protestáns, ki Szűz Mária cultussát elfogadja? Mert író ezt rajzolja, az isten-anyaságot. Nem kevésbé élénk tilta-kozást kelt, mikor egy dogma és hitvallás nélküli katolikus egy-ház eszméjét fejtegeti, a melyben mindenféle keresztények, bármelyik

felekezethez tartozzanak, helyet találhatnának. Hogy ez egy philantropikus álom, jól tudom, de oly álom, melyre a valóság sohasem fog felelni. Hogyan gondolhatni, hogy egy egyház magába foglalhat: protestansokat, szabadelvű kathólikusokat és ultramontanokat és minden saját meggyőződését védőket?

Azt mondjátok, hogy a dogmáknak nincs abszolút, csak symbolikus értékük. Jól van. E pontban egyezünk. Azt mondjátok, hogy a vallás érzelem, szeretet stb. Elfogadom. De végre is az érzelemnek van valami tárgya, a melyre vonatkozik; valami módon át kell annak fordíttatnia. A hitet kötelessége gyakorolni úgy az egyháznak, mint az egyénnek. De mihelyt a különböző egyének, kik amaz egyetemes egyházat alkotnák, gyakorolni kezdenék hitüket, azonnal azt fognák észrevenni, hogy nem egyeznek, hogy kathólikusok és protestansok különböző egyházakat alkotnak és hogy kényszerülnének kiválni. Hogy a szeretet nem bírja e nehézségeket megszüntetni, ezt hiszem. Hogy még sok tenni való van a keresztény egyházban, ezt nem tagadom. De abban egyáltalán nem vagyok bizonyos, hogy az író által ajánlott eszközzel lehetne-e valaha czélt érni. Szóval sok ellenvetést lehet tenni író képzelt országa ellen. De könyve különben érdekes. Az embert eszmélkedésre ösztönzi, s ez a legnagyobb dicséret, mit arra mondani lehet.

CHARRUAUD.

FELÜGYELO GONDNOKI BEIKTATÁS 1845. SEPT. 11-ÉN SZÉKELY-KERESZTURON.

A székely-keresztúri gymnasium insp. curatorai közül tek. Pakot István úr 1845-ben meghalálozván, s mlgs. Horváth Ferencz úr pedig lemondván, ezek helyébe 1845. aug. 24. s következő napjain Homorod-Almászon tartott zsinati főtanács 13. sz. a. insp. curatoroknak megválasztotta Udvarhelymegye akkori főjegyzője Jakab Lajos és rendes t. b. gagy Pálffy Mihály tyánkfiait s ünnepélyes beiktatásukat elrendelte.

A gymn. idősb insp. curatora Biró József és az igazgató Koronka József, az előbb írt napra határozták, a beiktatási ünnepélyt s azt a köri papság, nagyszámu világiak, szülők stb. s az ifjuság jelenlétében meg is tartották. Megnyitó beszédet mondott Biró József insp. curator. Ezután Pálffy Mihály a maga és gondnoktársa nevében tartotta székfoglalóját, megemlékezvén az iskola volt gondnoka, Mihály János érdemeiről, felhívja gondnoktársát, mint a kivel együtt ez iskolában kezdtették a tanulást, hogy most már munkálják ez iskola javát, előmenetelét. Végül pedig Koronka József a következő elfogadó, üdvözlő beszédet mondotta:

Ritka hivatal az, melynek hasznos és célbavett eredményre számítható betöltése egyes emberi erő és működés által sikerülve megtörténhessék. Mint egy boltozatos épület szerkezetében, az egyaránt feloszlott nehézkesű kövek és egyéb anyagok, önsulyok által egymást — ha jó művészet által alkottattak — épen nem a dőlésre, hanem a fennállásra segítve, az építménynek állandóságot szereznek: úgy azon sokféle hivatalok, melyek polgári és egyházi alkotmányunkat saját súlynyomás mellett fenntartják. Bátran állíthatjuk, hogy egyik hivatali állomás segéd támasza a másiknak; egyik okozat alapja a másiknak. S így nem tudván kimutatni oly hivatalnemet, mely magára, csupán önkövebéli erejére hagyatva, hasznosan fennállani tudna, vagy tőle várható derék eredményeket mutathatna, bátor vagyok állítani, miszerént minden alkotmányos szerkezetű hivatal üdvös folytathatásában vagy felülről, vagy alólól, vagy középből, vagy épen magából a hivatal sarkából kell előállani a segéd módoknak, melyek szerént egyik kéz a más által mosatván, egyik teherviselés, más vállak által is segítettvén, akármely hivatal a kellő és igényelhető sikert felmutathassa.

Igen messze és unalmas terjedelemre vinne engemet oly részletes eszmékre kitérés, mely szerént az említett sarkalatos igazságokat példákkal bizonyítgatnám. Fel kellene hoznom az uralkodó trón fennáll-